

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Супрович Микола Петрович – кандидат технічних наук, доцент кафедри охорони праці та фізичного виховання Подільського державного аграрно-технічного університету.

Наукові інтереси: теоретичні основи БЖД, система управління охороною праці.

Замойська Катерина Володимирівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри охорони праці та фізичного виховання Подільського державного аграрно-технічного університету.

Наукові інтереси: теоретичні основи БЖД, система управління охороною праці.

Рак Андрій – студент II курсу факультету агротехнологій і природокористування напряму підготовки «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

Наукові інтереси: розробка нових педагогічних технологій у вищій школі з дисципліни БЖД.

Рудь Віталій – студент II курсу факультету агротехнологій і природокористування напряму підготовки «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

Наукові інтереси: розробка нових педагогічних технологій у вищій школі з дисципліни БЖД.

УДК 37. 026

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «САМОКОНТРОЛЬ» У ДИДАКТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Ірина ТОЛМАЧОВА (Харків)

Постановка проблеми. Останні роки характеризуються суттєвими змінами в різних сферах життя українського суспільства. Ці зміни зумовлюють подальший розвиток дидактичної думки в Україні в напрямі забезпечення нової стратегії національної системи освіти. Створюються контури нової дидактичної системи, у якій учіння повинне забезпечувати функціонування механізму саморозвитку кожного школяра, що, у свою чергу, потребує його активного, свідомого ставлення до процесу та результатів власного навчання.

Здійснюється пошук та апробація новітніх підходів до організації освітнього процесу в середніх загальноосвітніх навчальних закладах. Відбувається розробка та цілеспрямоване впровадження в практику навчання компетентнісної освіти. Важливим завданням для педагогів виступає формування в учнів самоконтролю як складової ключової компетенції «вміння вчитися».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічних розвідках останніх років основні засади організації навчального процесу розглядаються з позицій єдності діяльності вчителя (викладання) й діяльності учня (учіння). Обов'язковим компонентом учіння є самоконтроль, тобто необхідно поєднувати в навчальному процесі контроль учителя з самоконтролем учнів.

Науковцями здійснено низку досліджень, у яких відображено різні погляди на суть поняття «самоконтроль» у навчанні та запропоновано підходи до вирішення завдання формування даного компоненту учіння в школярів. Зокрема, представлено психологічні основи теорії та практики самоконтролю [6]. Надано загальну характеристику самоконтролю як складової вміння вчитися [10]. Описано самоконтроль як

чинник розвитку позиції суб'єкта учіння у школяра [1].

У цілому, проблема самоконтролю в навчанні представлена широким колом питань. Однак, важливість впровадження компетентнісної освіти в середніх загальноосвітніх навчальних закладах актуалізує дослідження та подальше комплексне вивчення суті самоконтролю в дидактичному аспекті та цілісний процес його формування в школярів.

Мета статті – схарактеризувати самоконтроль як компонент учіння, спрямований на забезпечення ефективності навчання школярів в умовах реалізації компетентнісної освіти; надати авторське визначення даного поняття.

Виклад основного матеріалу. Самоконтроль – достатньо складне, багатаспектне явище, яке стало об'єктом спеціальних досліджень у фізіології, психології та педагогіці.

Дослідження фізіологічних аспектів самоконтролю свідчать про те, що в ході філогенезу в людині виробився фізіологічний механізм здійснення самоконтролю (П. Анохін, В. Бехтерев, Н. Бехтерева, А. Леонт'єв, А. Лурія, І. Павлов, І. Сеченов).

Важливо зазначити, що, розглядаючи самоконтроль як психолого-педагогічне явище, науковці використовують декілька термінів для його характеристики в процесі учіння, а саме: «самоконтроль», «навчальний контроль», «самоперевірка», «індивідуальний контроль», «контроль-увага», «контроль за власними діями». У сучасних наукових розвідках загальноприйнятим є термін «самоконтроль».

Перші визначення поняття «самоконтроль» з'явилися в науковій літературі у 50-ті роки ХХ сторіччя та були пов'язані з описом трудових процесів. У 60-і роки ХХ сторіччя з'явилися визначення самоконтролю, які виходили за межі сфери трудового навчання школярів.

Пізніше з'явилася низка наукових праць, у яких уточнювалися різні сторони цього педагогічного явища. Зокрема, В. Якунін підкреслив, що «самоконтроль – це міра відповідальності кожного за виконані ним ... дії, вчинки, поведінку, від яких залежить образ дій інших учасників навчального процесу й стан педагогічної системи в цілому» [11, с. 138]. В. Максименко розглядає самоконтроль як усвідомлювану регуляцію своєї діяльності з метою забезпечення таких результатів цієї діяльності, які відповідали б поставленим цілям, нормам, правилам, зразкам [5]. О. Савченко характеризує самоконтроль у навчанні як «перевірку суб'єктом власних дій шляхом зіставлення, аналізу, корекції» [10, с. 497].

Аналіз наведених вище та інших визначень самоконтролю дозволяє виділити спільне та відмінне в підходах до його трактування. Усі автори відзначають свідомий характер самоконтролю, визначають його виконувача як активно діючу людину, об'єктом контролю якої є власна діяльність, поведінка, психічний стан. Дослідники вказують на обов'язковий зв'язок самоконтролю з раніше визначеними людиною цілями власної діяльності. Обов'язковим компонентом самоконтролю, на їхню думку, є порівняння (співвіднесення) реальних дій із засвоєними загальноприйнятими нормами (зразками).

Багато авторів визначають самоконтроль через саморегуляцію, фактично отождожуючи ці поняття. Інша група вчених розглядає самоконтроль як одну з функцій саморегуляції. У зв'язку з цим виникає необхідність розглянути докладніше істотні характеристики поняття «саморегуляція» та «самоконтроль», а також виділити схоже і відмінне в їхніх визначеннях.

Загальна послідовність формування в людини саморегуляції в навчальному процесі (на соціальному рівні) така: спочатку дорослий регулює ззовні поведінку дитини, заповнює її нездатність до саморегуляції. На кожному віковому етапі відбувається поступова зміна співвідношення зовнішньої та внутрішньої регуляції.

Значна кількість педагогів виділяють самоконтроль як засіб (компонент, умову, функцію) саморегуляції, позначаючи тим самим ієрархію цих понять (Л. Арет, В. Гриньова, А. Захарова, Г. Никифоров, А. Осницький). Е. Божович характеризує самоконтроль як одну з вищих форм саморегуляції, виділяє його в якості одного з показників регуляторної позиції школяра як суб'єкта навчання [6].

Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що здійснення саморегуляції неможливе без включення механізмів самоконтролю й, у свою чергу, самоконтроль, зокрема в навчальній діяльності, функціонує в кільці саморегуляції.

Зупинимося докладніше на розгляді описаних у наукових дослідженнях особливостей функціонування самоконтролю в ході навчання.

Навчання є однією зі сфер людського життя, в якій формується й здійснюється самоконтроль. У працях, присвячених розгляду дидактичних аспектів самоконтролю учнів, представлено різні погляди на місце самоконтролю в навчальному процесі. Вочевидь, ці розходження пояснюються тим, що особливістю самоконтролю є його функціонування на кожному етапі учіння. При цьому предметом дослідження науковців виступає не лише цілісна структура процесу, а й організація його певних компонентів.

Так, численна група вчених відносить самоконтроль до структурних елементів навчальної діяльності (В. Давидов, А. Захарова, І. Лернер, В. Лозова, С. Максименко, Т. Матис, В. Репкін, Г. Романко, Д. Ельконін). Частина авторів визначають самоконтроль як елемент самостійної роботи (Б. Єсіпов); як засіб формування певних умінь і навичок (А. Люблинська, Л. Назарова, В. Чебишева); як форму діяльності (В. Страхов); як елемент дидактичного циклу процесу навчання (І. Лернер); як спосіб оптимізації учіння (Ю. Бабанський); як структурний елемент ключової компетентності «вміння вчитися» (О. Савченко).

Проте дослідники одностайні в думці про те, що успішне здійснення учнями самоконтролю в навчанні можливе лише в результаті спеціально організованої роботи з його формування на рівні вмінь і навичок.

Актуальність визначення дидактичних підходів до формування в школярів самоконтролю в ході реалізації компетентного підходу зумовлює спеціальний аналіз істотних характеристик цього педагогічного явища, а саме: мети, функцій, видів, об'єктів, напряму, структури тощо.

Так, В. Онищук вважає метою самоконтролю в процесі учіння запобігання й виправлення помилок [8].

Однією з істотних характеристик самоконтролю є його функції, тому пряма вказівка на функції самоконтролю трапляється в більшості визначень цього поняття, а також в окремих характеристиках його структури. Однак, у дослідників немає одностайної думки з приводу змісту функцій самоконтролю. Г. Никифоров вважає питання про функції самоконтролю «найбільш заплутаним й суперечливим» [6, с. 23].

У психолого-педагогічних дослідженнях П. Гальперіна, Н. Кувшинова, А. Линди, Г. Никифорова, В. Репкіна, В. Чебишевої виділено й схарактеризовано такі функції самоконтролю в навчальному процесі: регулюючу, плануючу, перевірку, контрольно-оцінну, корекційну.

На думку дослідників, регулююча (регулятивна) функція самоконтролю забезпечує керування учнями власною діяльністю, у тому числі навчальною (В. Давидов, А. Захарова, А. Линда, В. Репкін, В. Чебишева, В. Якунін).

Реалізація плануючої функції виявляється в прогнозуванні школярами своєї діяльності на основі знань про зони труднощів, про помилкобезпечні місця, у ситуаціях виникнення нової навчальної задачі (В. Давидов, Л. Ітельсон, Н. Кувшинов, А. Маркова, Т. Матис, К. Поливанова, В. Репкін).

Суть перевірної функції самоконтролю полягає у встановленні учнем ступеню збігу (відповідності, адекватності) еталона (зразка, уявних правильних дій) і складової, що контролюється (досягнутих результатів) (П. Гальперін, Г. Никифоров, В. Репкін).

Контрольно-оцінна функція здійснюється при зіставленні школярами плану, прийомів роботи, результатів з поставленою метою, в оцінці їхньої адекватності цій меті (А. Захарова, А. Маркова, В. Репкін).

Реалізація корекційної функції самоконтролю дозволяє учневі у випадку виявлення відхилення (неузгодженості) виконаної дії від заданого зразка уточнити план (програму) дій, виправити сам план або прийоми, що входять до його складу (хід дії), реалізувати цей план (В. Давидов, А. Захарова, В. Онищук).

Розкриттю суті самоконтролю сприяє розгляд його видів, які досить докладно висвітлено в працях педагогів. Учені виділяють різні підстави для класифікації видів самоконтролю. Зокрема, у дослідженні Г. Никифорова розглядаються часовий, просторовий, структурний принципи класифікації видів самоконтролю, а також принцип довільності [6].

Часовий принцип лежить в основі виділення попереднього (упереджувального, плануючого, профілактичного, прогнозуального), поетапного (проміжного, покрокового, процесуального) й підсумкового (констатуючого, результуючого, тобто такого, що здійснюється після використання певного способу дії) видів самоконтролю (А. Линда, А. Маркова, К. Поливанова, Г. Собієва, В. Чебишева). Незважаючи на вживання різних термінів для класифікації видів самоконтролю відповідно до часового принципу, автори вкладають схожий зміст у їхню характеристику.

Визначаємо підсумковий самоконтроль як систему практичних і розумових дій, які здійснює учень після виконання завдання з метою перевірки правильності вживання певного способу дії (складу, повноти й послідовності відповідних операцій). Об'єктом підсумкового самоконтролю є кінцевий результат власної дії [9].

Характеризуємо поточний самоконтроль як систему практичних і розумових дій, які здійснює учень під час виконання завдання з метою перевірки правильності вживання певного способу дії (складу, повноти й послідовності відповідних операцій). Об'єктом поточного самоконтролю виступає спосіб виконання дії. Оволодіння даним видом самоконтролю безпосередньо впливає на формування в учнів довільності [9].

Виконання школярем підсумкового й поетапного самоконтролю передбачає реалізацію перевірної, контрольної-оцінної й коригувальної функцій самоконтролю.

Найбільш складним видом самоконтролю є прогнозуючий. Коли учень засвоїв його, він може виділяти так звані «зони труднощів», прогнозувати можливі результати діяльності до початку її здійснення.

На нашу думку, упереджувальний самоконтроль – попереднє виділення учнем «зон труднощів», прогнозування можливих результатів вживання певного способу дії до початку виконання завдання [9].

Дослідники вважають володіння учнями даним видом самоконтролю найважливішим показником сформованості в них навчальної діяльності, її саморегуляції. Виходячи з цього, можна зробити висновок: здійснюючи прогнозуючий самоконтроль, школяр реалізує плануючу й регулюючу функції самоконтролю в навчанні.

У дидактиці запропоновано й класифікацію видів самоконтролю учнів, яка безпосередньо пов'язана з особливостями навчального процесу. Навчальна робота школярів може здійснюватися в різних формах: фронтальній, груповій, парній, індивідуальній. Відповідно до цього за формами організації виділяють фронтальний, парний (взаємний) та індивідуальний контроль (самоконтроль) (Е. Александрова, Ю. Бабанський, В. Лозова, Т. Матис, О. Савченко, В. Репкін, М. Скоткін, К. Ушинський).

Розглядаючи особливості здійснення самоконтролю в навчанні, дослідники описали процес його еволюції [2]. П. Гальперін і С. Кабільницька стверджують, що спочатку самоконтроль спрямований на основну дію і йде за нею. Потім самоконтроль збігається з цією дією, а пізніше – випереджає її. Така характеристика еволюції самоконтролю безпосередньо пов'язана з його видами, визначаючи послідовність їх формування в навчанні: підсумковий самоконтроль, поопераційний, а потім – упереджувальний.

Виходячи з наданих вище характеристик самоконтролю, пропонуємо визначення цього поняття: самоконтроль – структурний елемент учіння, що становить систему практичних та

розумових дій, які здійснює школяр із метою перевірки правильності вживання певного способу дії (складу, повноти й послідовності відповідних операцій).

Особливості еволюції самоконтролю в навчанні визначають специфіку його напрямку й об'єктів. Людина здійснює контроль у двох напрямках: ззовні й усередину. При цьому в першому випадку об'єктами контролю виступають вчинки й дії іншої людини, а в другому – об'єктом контролю стають власні вчинки й дії, тобто людина здійснює самоконтроль (Г. Никифоров). У ході навчання відбувається зміна напрямку контролю, який здійснює школяр: від контролю, спрямованого назовні, до самоконтролю, тобто термін «самоконтроль» характеризує напрям контролю школяра на власну навчальну діяльність, його об'єкт – реальний чи передбачуваний процес або результат власних дій, який указує на самостійний характер цієї дії.

Отже, самоконтроль у навчанні є досить складним утворенням. Він має особливу структуру. Дане питання відбите в працях І. Зимньої, Н. Кувшинова, А. Линди, В. Оконя, Л. Подоляка, В. Чебишевої, В. Якуніна.

Структура самоконтролю характеризується особливим набором операцій (дій учнів), які перебувають в певному зв'язку, ієрархічно організовані, взаємозалежні. Досить повні описи структури самоконтролю в навчанні запропоновані І. Зимньою, Г. Куклою, А. Линдою, В. Оконем.

Незважаючи на існування деяких розходжень у представлених науковцями описах структури самоконтролю, їх загальними елементами є: наявність зразка (плану, моделі) дії; зіставлення реальної дії й зразка; корекція роботи (при необхідності).

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури з проблеми дозволяє визначити самоконтроль як одну з вищих форм саморегуляції. Дослідниками схарактеризовано суть самоконтролю в ході учіння, його мету, функції, види, об'єкти, напрями та структуру.

Визначаємо самоконтроль як структурний компонент учіння, що становить систему практичних та розумових дій, які здійснює школяр із метою перевірки правильності вживання певного способу дії (складу, повноти й послідовності відповідних операцій).

Самоконтроль спрямований на підвищення ефективності навчання у середньому загальноосвітньому навчальному закладі через забезпечення взаємозв'язку результатів учіння з його цілями та нормами. Цей компонент учіння безпосередньо впливає на активність школяра в навчальному процесі, на свідомість його дій, досягнення ним позитивних навчальних

результатів в умовах впровадження компетентнісної освіти.

Перспективами подальших пошуків у даному напрямі є визначення дидактичних засад формування самоконтролю у школярів у ході реалізації компетентнісної освіти на різних ступенях навчання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Божович Е.Д. Самодиагностика и самокоррекция как факторы развития позиции субъекта учения у школьника / Е.Д. Божович // Психолого-педагогические проблемы развития школьника как субъекта учения / под ред. Е.Д. Божович. – М.: МОДЭК, 2000. – Гл. 4. – С. 61–75.
2. Гальперин П.Я. Экспериментальное формирование внимания / П.Я. Гальперин, С.Л. Кабыльническая. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974. – 101 с.
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учеб. для вузов / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2003. – 384 с.
5. Максименко С.Д. Проблема взаимосвязи обучения и умственного развития / С.Д. Максименко // Психолого-педагогические аспекты учебного процесса в школе / под ред. С.Д. Максименко. – К.: Рад. шк., 1983. – С. 7–26.
6. Никифоров Г.С. Самоконтроль человека / Г.С. Никифоров. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1989. – 192 с.
7. Оконь В. Введение в общую дидактику / В. Оконь. – М.: Высш. шк., 1990. – 384 с.
8. Онищук В.А. Урок в современной школе: пособие для учителей / В.А. Онищук. – М.: Просвещение, 1981. – 191 с.
9. Толмачова І.М. Технологія формування навчальної дії контролю у молодших школярів / І.М. Толмачова // Розвивальні технології навчання молодших школярів: навч. посібник / за заг. ред. В.І. Лозової, О.М. Іонової. – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – С. 120–176.
10. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. / О.Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
11. Якунин В.А. Обучение как процесс управления: психологические аспекты / В.А. Якунин. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1988. – 160 с.

ВІБЛІОНРАФІЯ

1. Bozhovich E.D Samodiagnostika i samokorrekcija kak faktory` razvitiya pozicii sub`ekta uczeniya u shkol`nika, Psixologo-pedagogicheskie problemy` razvitiya shkol`nika kak sub`ekta uczeniya, – 2000. – P. 4. –S. 61–75.
2. Gal`perin P.Ya. E`ksperimental`noe formirovanie vnimaniya. Moskva, Izdatel`stvo Moskovskogo universiteta. –1974. –101 s.
3. Davy`dov V.V. Teoriya razvivayushhego obucheniya. – Moskva: INTOR. 1996. – 544 s.
4. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya: uchebnyk dlya vuzov. – Moskva: Logos, 2003. – 384 s.
5. Maksimenko S.D. Problema vzaimosvyazi obucheniya I umstvennogo razvitiya, Psixologo-pedagogicheskie aspekty` uchebnoho prozessa v shkole, –1983. –S. 7–26.
6. Nikifiriv G.S. Samokontrol` cheloveka. – Leningrad: Izdatel`stvo Leningradsogo universiteta, 1989. – 192 s.
7. Okon` V. Vvedinie v obshhuyu didaktiku. – Moskva: Vy`sshaya shkola 1990. – 384 s.
8. Onishhuk V.A. Urok v sovremennoj shkole: posobie dlya uchitilej. – Moskva: Prosveshhenie, 1981. – 191 s.
9. Tolmachova I.M. Tekhnolohiia formuvannia navchalnoi dii kontroliu u molodshykh shkoliariv, Rozvyvalni tekhnologii navchannia molodshykh shkoliariv: navchalnyi posibnyk – 2011. – S. 120–176.
10. Savchenko O.Ya. Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchnyk. –Kyiv: Hramota, 2012. – 504 s.
11. Yakunin V.A. Obuchenie kak process upravleniya: psixologicheskie aspekty`. – Leningrad: Izdatel`stvo Leningradsogo universiteta, 1988. – 160 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Толмачова Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Наукові інтереси: фахова підготовка майбутніх учителів початкових класів.

УДК 37.025.03:316.77

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: АНТИЧНА ДОБА

Оксана ТУР (Полтава)

Постановка проблеми. Сучасне постіндустріальне суспільство наразі все чіткіше усвідомлює необхідність у новому поколінні висококваліфікованих спеціалістів, які не тільки досконало володіють професійними знаннями обраного фаху, але й здатні підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, забезпечувати ефективне спілкування, змінювати його глибину і коло, всебічно аналізувати наявні ситуації, активно брати участь у соціокультурній діяльності, самостійно і відповідально ухвалювати рішення у постійно змінюваних умовах, творчо підходити до вирішення нестандартних задач, які висуває новочасна дійсність, а значить готових суттєво впливати на культуру суспільства, соціально-політичні й економічні процеси.

Особливого значення у підготовці таких спеціалістів у сучасній вищій професійній школі набуває проблема формування комунікативної компетентності, оскільки високий рівень її сформованості забезпечує конкурентоздатність майбутнього фахівця на ринку праці. Комунікативна компетентність студента – це інтегрована якість особистості, що виконує функцію адаптації та адекватного функціонування в соціумі задля успішного виконання навчально-пізнавальних, а в майбутньому – професійних завдань. Пошук шляхів формування зазначеної компетентності повинен ґрунтуватися на вивченні світової філософської спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато науковців (С. Амеліна, О. Кравченко, Т. Непомняща, І. Борознець та ін.) приділяли увагу історичному аспекту вивчення проблеми становлення та розвитку комунікативної компетентності особистості, але, вважаємо, що сучасний процес реформування вищої школи, що заснований на ідеях гуманізму, толерантності, взаєморозуміння і поваги до особистості людини, передбачає не тільки впровадження різного роду інновацій, але й детальне вивчення історичної спадщини, у тому числі й доби античності, із подальшим впровадженням її кращих традицій у сучасну освітню практику.

Мета статті – з'ясувати шляхи формування комунікативно компетентної особистості в Стародавніх Греції та Римі.

Виклад основного матеріалу. Історія наукового пізнання проблеми формування комунікативної компетентності особистості бере початок від античності. За часів античності комунікативна компетентність людини не була об'єктом спеціального дослідження, звернення до неї носило опосередкований характер, знання про неї мали соціально-філософську основу в межах загальних теорій соціалізації та комунікації особистості. При цьому комунікативна діяльність виступала як об'єкт пізнання світу і як об'єкт праці.

У Стародавній Греції кінця V ст. до н. е. особливої популярності набуло красномовство – мистецтво впливу на розум й волю людей за допомогою переконання [3, с. 6], що є невід'ємним складником комунікативно компетентної людини. Рабовласницька демократія, що виникла в містах-державках Еллади, сформувала умови для розквіту цього мистецтва, наприклад, політику, необхідно було якнайбільш переконливо викласти співгромадянам свої ідеї та програми, щоб отримати їхню підтримку, полководцю перед вирішальною битвою надихнути і повести за собою військо, простому афінянину особисто захистити власні інтереси в народному зібранні, суді. Давні греки добре розуміли цінність слова як найкращого засобу вираження різноманітних процесів, що відбуваються в душі людини як могутньої зброї підпорядкування власній волі інших і як спосіб живого спілкування. Зокрема Горгій стверджував: «Однаковий вплив мають і сила слова для стану душі і склад ліків для відчуття тіла. Подібно до того як одні ліки зупиняють хвороби, а інші – життя, так само й слова – одні засмучують, інші – захоплюють, деякі лякають, а декому, хто слухає їх, вони хоробрість вселяють», і продовжує: «Слова, які переконали душу, примушують підпорядкуватися сказаному» [2].

Ті, хто володіли силою живого слова, користувалися великою повагою в суспільстві.